

Timo J. Tuikka

VITUTUKSEN VOIMA

Suomalaisen
katkeruuden
historia

DOCENDO

Timo J. Tuikka

VITUTUKSEN VOIMA

Suomalaisen
katkeruuden
historia

DOCENDO

Copyright © Timo J. Tuikka ja Docendo 2022

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Kansi: Jyri Alanne, Viestintäkreivi Oy
Taitto: Jukka Iivarinen, Taittopalvelu Vitale

ISBN 978-952-382-391-4
Painettu EU:ssa

Sisällys

Kallen tekarit ja Aatun aivokäyrä.....	7
1 Johdatus katkeruuteen.....	11
2 Katkeruuden juuret.....	28
3 Satavuotinen sisällissota.....	43
4 Katkeruus tekee taiteilijan.....	71
5 Pahan sisun maailmanhuiput.....	94
6 Katkeruuden apostolit.....	104
7 Yksinäisyydestä kostosotaan.....	135
8 Kansakunnan sijaiskärsijät.....	165
9 Kekkoslovakian kalavelat.....	190
10 Lamasta katastrofiin.....	227
Uusiutuva luonnonvara.....	245
Lähteitä.....	251

Kallen tekarit ja Aatun aivokäyrä

”Saksalaisten nöyryyttäminen, katkeruus ja raivo nostivat hänet valtaan ja käynnistivät kansallisen kostosuunnitelman.”

– MICHAEL KERRIGAN *HITLER: TIE DIKTAATTORIKSI* (2018)

Maailman historian katkerimpiin miehiin kuuluva Adolf Hitler julisti 6. helmikuuta 1936 Garmisch-Partenkirchenin talviolympialaiset avatuiksi. Roihuava olympiatuli enteili muutamaa vuotta myöhemmin alkavaa maailmanpaloa. Pummista suurvaltajohtajaksi tappotahtia nousseella Hitlerillä olisi luullut olevan syytä tyytyväisyyteen, mutta häntä kenkutti yhä moni asia.

Hitleriä oli piinannut 17 pitkää vuotta Saksan nöyryytys ensimmäisessä maailmansodassa. Pahalaatuisesta vihankäsittelyongelmasta kärsinyt Hitler janosi hyvitystä ja kosta kuvittelemalleen Saksan kaltoinkohtelulle. Hitlerin syyttämään olympiaroihuun yhdistyi hillitöntä kansallisylpeyttä sekä silmitöntä kansallisraivoa. Miljoonat ja miljoonat saksalaiset alkoivat uskoa Hitlerin toittamaan kotimaansa kaltoinkohteluun ja juutalaisten salaliiton myrkyttävään vaikutukseen. Isänmaallinen raivo oli johtamassa kaameisiin seurauksiin.

Kevään 1936 Garmisch-Partenkirchenin epätasaisilla la-
duilla vietettiin kuitenkin suomalaista urheilujuhlaa. Neljä
päivää olympiatulen sytyttämisestä hiihtokilpailut huipentuivat
miesten viestiin, jota kuunneltiin Suomen vetoisissa pirteissä-
kin suorassa radiolähetyksessä. Suomella oli jalkeilla kova
joukkue: Sulo Nurmela, Klaus Karppinen, Matti Lähde ja Kalle
Jalkanen.

Joukkueen iskukykyä oli kuitenkin koeteltu juuri ennen
H-hetkeä. Nurmela oli vilustunut kisojen kynnyksellä. Lähde
oli eksynyt valmistavassa harjoituksessa vuoristoon, katkaissut
suksensa ja harhailut tuntikausia umpihangessa ja Karppinen
kärsi ylikunnosta. Jalkanen oli potenut kisapaikalla mahaansa
mutta oli kuitenkin pystynyt lunastamaan viestipaikkansa pai-
kan päällä järjestetyssä sisäisessä karsintahiihdossa.

Norja oli hiihtoviestin ennakkosuosikki, joten suomalaisten
oli venyttävä parhaimpaansa kukistaakseen itserakkautta heh-
kuvan hiihtokansan. Viesti ei alkanut lupaavasti. Nurmela jäi
norjalaishiihtäjistä avausosuudella minuutin, Karppinen jäi
Norjasta puolisen minuuttia lisää, Lähde saavutti vain muuta-
man sekunnin johtajaa, joten Jalkanen ampaisi ankkuriosuudelle
minuutin ja 22 sekuntia Norjan Bjarne Iversenin jälkeen.

Pohjoissavolaisen ajokoiran raivolla liikkeelle lähtenyt Jalka-
nen repi karsean eron kiinni jo puolimatkaissa. Henkiahieverissä
äkkijyrkkiä ja kevätauringon hiekoittamia ylämäkiä sivuaskel-
luksella tampannut Jalkanen räkäisi alamäkeen päästyään lima-
köntin suustaan. Samassa Jalkanen ymmärsi tehneensä elämän-
sä virheen. Tekohampaat hulahtivat syljen mukana hankeen.
Seuraaviin sekunteihin tiivistyy olennainen koko kurjan kansa-
kunnan historiasta ja suomalaisuudestakin.

Jalkasen edessä kiilsi olympiakulta ja ikuinen maine: selän
takana hangessa kutsuivat tekarit ja niiden kylkiäisinä ikuinen

häpeä. Hiihtäjä teki elämänsä valinnan, pysähtyi ja kääntyi hakemaan olympiakultaa kalliimmat hampaansa hangesta.

Mies kuroi kauhu, häpeä ja ahdistus kirittäjinään eron uudelleen kiinni ennen hiihtostadionia. Iversen yritti vielä iskeä loppusuoralla, mutta Jalkanen kesti viimeisen iskun ikeniään purren. Jalkanen oli joutunut työntämään lumiset hampaansa taskuun, kun ne eivät loksahaneet suuhun.

”Köyhällä työmiehellä ei ollut varaa jättää hampaita hankeen”, kommentoi Jalkanen myöhemmin onnellisesti päättyneitä hampaittensa hakureissua.

Kun Jalkanen tuupertui maalivaatteen yli kaikkensa antaneena, Suomi sai ensimmäisen hiihdon joukkueolympiakullan ja voittamaan tottuneet norjalaiset olivat tikahtua katkeruuteen. Kateus naapurikansan talviurheilumenestyksestä ajoi pohjoismaiset veljeskansat vuosisataiseen kilpahihtoon ja asevarusteluun. Sen seurauksena suomalaishiihtäjien armeija pötkötti 1900-luvun lopulla verenvaihdossa, ja kansallisastmaan sairastuneet norjalaishiihtäjät imivät 2000-luvun alussa astma-piippujaan posket lommolla kuin kiireiset kurtisaanit.

Ohikiitävän hetken elämä hymyili suomalaisillekin 1930-luvun lopulla. Köyhä kansa vaurastui hiljalleen, ja Suomi sai laajan ”koko kansan” enemmistöhallituksen vuonna 1937. Jalkanen voitti 50 kilometrin MM-kultaa Lahdessa keväällä 1938. Sisällissodan veriset vääryydet haalistuivat hiljalleen työväen muistoista, ja Suomi vaikutti reilumman puoleiselta isänmaalta rahvaallekin.

Elämänsä kunnossa ollut Suomi ja Jalkanen valmistautuivat Sapporon kevään 1940 talviolympialaisiin ja omiin Helsingin kesäolympialaisiin, mutta olympiarauha murskattiin yli 60 miljoonaa ihmistä tappaneella puhtaalla hulluudella. Japani ampui kisaisännyytensä alas hyökkäilemällä pitkin Aasiaa, Saksa

hyökkäsi syyskuussa 1939 Puolaan ja Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen marraskuun 1939 päätteeksi.

Olympialumien sijaan Jalkanen hiihti talvisotaan. Katkerassa taistelussa panoksena oli kansakunnan eloonjääminen. Suomi jäi kamppailussa kakkoseksi mutta selvisi rampautuneena hengissä. Jalkanen pääsi helmikuussa 1941 Cortinan MM-kilpailuihin, jonka maailmanmestaruusarvo kuitenkin myöhemmin peruttiin. Jalkanen sijoittui 50 kilometrin kuninkuusmatkalla kahdeksanneksi. Kun Jalkanen hiihti fasisisessa Italiassa, talvisodan totaalisesti traumatisoima Suomen poliittinen ja sotilaallinen johto juoni natsien kanssa hyökkäyssotaa.

Jatkosodaksi kutsuttu kostoretki käynnistyi juhannuksena 1941 ja Jalkanen liittyi jääkärijoukkueeseen. Alku näytti lupaavalta, ja miesten uumoiltiin kotiutuvan kuudessa viikossa heinäntekoon. Syyskuussa 1941 Suomen riemusota ja Jalkasen maallinen taival päättyivät. Suomen hyökkäys alkoi yskiä, ja Jalkanen astui partiomatkalla miinaan. Jalkanen makasi maassa jalat, toinen käsi ja kylki silpoutuneena. Järkytys ja viha sumensivat Jalkasen esimiehen, joka teloitutti kostoksi suosikkisotilaansa kuolemasta neljä nuorta venäläistä sotavankia.

Vajaa olympiadi Jalkasen kuolemasta Adolf Hitler koki katkeran lopun Berliinin bunkkerissaan. Tuhatvuotiseksi visioimansa valtakunnan 12 vuodessa totaaliseen tuhoon johtanut vihan sokaisema ihmisperse puraisi syanidikapselia ja ampui itseään päähän. Aivot sammuiivat vuosikymmenen liian myöhään. Hitlerinkin aivot toiminta vaati energiaa noin 60 watin hehkulampun verran. Siitä energiamäärästä viha oli vain mitätön sähköimpulssi. Siihen nähden yhden pienen miehen katkeruudesta kummunnut toista tuhatta Hiroshiman atomipommia vastaava tuhovoima oli tolkuton.

Johdatus katkeruuteen

”Katkeruus on eksistentiaalinen perustunne.”

– KIRJAILIJA ANTTI NYLÉN

Oivallukset syntyvät usein sattumalta, mutta joskus käy niin onnekaasti, että joku huomattavasti itseä viisaampi kertoo oivalluksen, jonka voi pöllä omaan käyttöön.

Haastattelin keväällä 2018 urheilijoiden puhetapojen kielellisiä muutoksia käsittelevään lehtijuttuuni urheilusosiologi Arto Tiihosta, joka sanoi sivulauseessa: ”Katkeruus on yksi aliarvostetuimpia urheilijan motivaation lähteitä.”

Totta tosiaan. Ajatus oli pyhässä yksinkertaisuudessaan niin kiehtova, että aloin pohtia tarkemmin katkeruuden anatomiaa. Maailma on täynnä katkeria ja vihaisia ihmisiä. Se ei ole mikään ihme, sillä tuohon tuomittu planeettamme on epäreilu paikka, ja epäonni potkii toisia syntymästä lähtien lujempaa nivusiin kuin toisia. Katkeruus on hirveä tunne, sillä se voi tuhota ihmisen sisältäpäin.

Katkeruuskirjallisuudesta ei tullut äkkiseltään mieleen kuin katkeruudelle kasvonsa antanut esseisti Antti Nylén, joka julkaisi *Vihan ja katkeruuden esseet* (2007). Niin yhteiskunnallista

kuin henkilökohtaista sapekkuutta taiten tihkunut Nylén kuvasi *Turun Sanomien* haastattelussa marraskuussa 2007 katkeruutta apeutena siitä, ”että on tapahtunut jotain peruuttamatonta ja täysin itsestä riippumatonta. Katkeruus on eksistentiaalinen perustunne, että asiat ovat miten ovat, eikä niille voi tehdä enää mitään. Eihän siinä voi kuin repiä huumoria jostakin.”

Kähvellän Nylénin katkeruuskäsityksestä huumorin repimis-
osuuden, sillä se tulee painottumaan tämän kirjan sivuilla. Kat-
keruuden ei tarvitse olla omaa ja läheistenkin elämää jäytävä
voima. Osa jää vaalimaan ja jopa hellimään katkeruuttaan,
mutta lukemattomille yksilöille tai yhteisöille se on toiminut
voimavarana, joka on auttanut elämässä eteenpäin tai ponniste-
lemaan yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Kun Arto Tiihonen oli mennyt paljastamaan katkeruuden ur-
heilijoiden motivaation lähteeksi, aloitin katkeruuden voimaan
tutustumisen lukemalla vinon pinon huippu-urheilijoiden elämä-
kertoja ja katsomalla yötolkulla urheiludokumentteja suora-
toistopalveluista. Kirjoissa ja dokumenteissa toistui yksi menestys-
resepti: katkeruudesta kummunnut viha ja siitä jatkojalostunut
näyttämisen ja voittamisen halu. Huippu-urheilijat ovat yli-
vertaisia suggestoimaan itsensä vihaiseen hurmukseen ja toimi-
maan voitokkaasti voiman pimeällä puolella.

Katkeruuden ja vihan urheilullisesta hyödyntämisestä malli-
esimerkki on malmöläisjalkapalloilija Zlatan Ibrahimović. Köy-
hän maahanmuuttajaperheen poika oli pikkukollina ja on yhä
nelikymppisenä monimiljonäärinäkin huippu jalostamaan sam-
mumattoman kostonhimonsa ja peruskatkeruutensa motivaation
lähteeksi. Nuori Zlatan joutui kokemaan syrjintää hyvinvointi-
yhteiskunnassa. Zlatan kuvasi muistelmissaan, että hänen kal-
taisensa ”slummimutiainen” sai jalkapallossa kunnioitusta vain

olemalla viisi kertaa parempi kuin ”perus-Leffe”. Nälkääkin nähneelle nuorelle kasvoi poikkeuksellisen voimakas voittamisen, näyttämisen ja urheiluauton saamisen hinku.

Ibrahimović tuijotti ennen Ruotsi–Englanti-maaottelua 14. marraskuuta 2012 Tukholman stadionille tepastelevia vastustajia sappi kiehuen. Zlatan lietsoi itseään pyhään vihaan ajatuksella, etteivät itseään loistavina jalkapalloilijoina pitäneet englantilaiset olleet koskaan arvostaneet ruotsalaisia. Reilu 90 minuuttia myöhemmin Ruotsi oli nuijinnut jalkapallon suurvallan 4–2 Zlatanin tehtyä joukkueensa kaikki maalit. Viimeinen 25 metristä saksipotkulla tehty maali oli täydellinen kosto ”ylimielisille englantilaisille”. Sellaiseen maaliin kykenee vain vihasta suoritusvoimaa ammentava pelaaja. Vielä pykälää raivoisempi pelaaja oli runnellut Englantia jo 26 vuotta aiemmin.

Meksikon 1986 jalkapallon MM-kilpailujen Argentiina–Englanti-puolivälieräottelusta povattiin tulikuumaa koitosta niin katsomossa kuin kentälläkin. Maat olivat vain neljä vuotta aiemmin käyneet Englannin murskavoittoon päättyneen Falklandin sodan. Argentiinalaislehdet vaativat revanssia, ja fanaattisimmat fanit ulvoivat pelaajiaan teurastamaan konepistooleilla Englannin joukkueen. Tykkeitä ei tarvittu, sillä Argentiinalla oli hyökkäysrivissään katkera pieni mies. Diego Maradona kertoo muistelmissaan halunneensa tehdä pelissä kunniaa menehtyneille maanmiehilleen ja ”pyyhkäistä Englannin maailmankartalta”.

Buenos Airesin slummista pelikentille ponnistanutta poikaa piiskasi eteenpäin köyhydestä, kaunoista ja vainoharhoista kummunnut näyttämisen halu. Meksikossa Maradona lähti korjaamaan maagisella vasemmalla jalallaan myös sotatraumoja. Ensin Diego kuitenkin pamautti kädellään pallon yli Englannin maalivahti Peter Shiltonin. Sen jälkeen Maradona teki historian kauneimman yllätyshyökkäyksen, kuten hänen muistelmissaan

ylistettiin: ”Diego juoksee Englannin värejä uhkuvien rinteiden lomassa, loikkii yli ansoiksi viriteltyjen jalkojen, jotka tavoittelevat mahdotonta. Ja sitten hän iskee lippunsa niin kuin huipulle päässyt vuorikiipeilijä.”

Koko Englannin puolustuksen hassuttanut lipunkantaja ja kadulle voittoa juhlimaan rynnännyt Argentiina saivat kostonsa. Loisteliaan uransa jälkeen Maradona ei saanut enää katkeruudestaan elinvoimaa vaan näki huumehöyryissään kaikkialla salaliittoja itseään vastaan.

Belgian tähtihyökkääjä Romelu Lukaku avitti maaleillaan maansa pronssille kesän 2018 jalkapallon MM-kilpailuissa. Lukakulla oli jo pikkupoikana mahtava motivaatio kehittyä huippujalkapalloilijaksi, sillä hän halusi pelastaa siivojana työskennelleen äitinsä köyhyydestä. ”Pelasin täynnä vihaa. Vihaa koska kotona oli rottia”, Lukaku luonnehti palavaa kehittymistahtoaan.

Lukakun perheessä lämmin vesi ja sähkö olivat kortilla, kuten laimennettuna litkitty maitokin. Adolphine Lukakun siivoajan tilillä ei nopeasti kasvaneelle Romelulle nappulakenkiä tarpeeksi usein osteltu. Puristavista kengistä välittämättä pikku-Romelu päätti lopettaa perheensä toimeentulohuolet puskemalla vaikka väkisin kovapalkkaiseksi ammattilaiseksi. Sellainen hyökkääjäjyrästä tulikin. Tätä kirjoittaessani Lukaku istuskelee vaihtopenkillä 20 miljoonan euron vuosipalkalla.

Urheilun katkeruuden suuruuksien kunniagalleriaan on tuntoa. Kuusinkertainen NBA-voittaja ja miljardööri Michael Jordan oli niin ylivoimainen koripalloilija, että hänen oli keksittävä demoneja harjoitusvastustajikseen. Vihan riivaama donkkaaja piiskasi ja kiusasi jokaisessa harjoituksessa joukkueovereitaan sietokyvyn rajan yli saadakseen näistä parhaan irti. Peleissä Jordan keksi jonkin vastustajan tehneen hänelle vääryyttä keskittyä 48 minuuttia julmaan koston. ”Black mamba” -lempinimellä

tunnettu koripalloilija Kobe Bryant harjoitteli liitämään myös vastustajiensa vihan voimalla. ”Opi rakastamaan vihaa. Syleile sitä. Nauti siitä. Olet ansainnut sen.”

Sata miljoonaa dollaria vuodessa mailoja vispaamalla tienannut Tiger Woods käänsi rikkaiden valkoisten syrjinnän voimavarakseen golfviheriöillä. Hän kosti syvän etelän nihkeillä Country Clubeilla kokemansa ylenkatsomisen lyönti kerrallaan ja nousi lajinsa ylivoimaisimmaksi urheilijaksi.

Yhdysvaltalaispyöräilijä Lance Armstrong oli yksi urheiluhistorian ylivoimaisimpia ja vittumaisimpia urheilijoita. Huippuunsa viritetyn ja dopingilla fyysisesti ja psyykkisesti yliviritetyn Armstrongin oli mahdoton löytää pyöräilypiireistä ystävien ohella veroistaan vastustajaa. Niinpä konemaisen kuntoihmeen täytyi kehittää yhdestä pyöräilijästä epäinhimillinen vihollinen, joka auttoi hänet aamuisin ylös, ulos ja lenkille. Armstrong rakensi vastavoimansa saksalaispyöräilijä Jan Ullrichista.

Kun Armstrong viimein lopetti uransa, oli Ullrichin aika loistaa. Saksalaispyöräilijä joutui kuitenkin doping-skandaalin pyörteisiin ennen vuoden 2006 Ranskan ympäriajoa ja hänen uransa loppui kuin rotkoon. Ullrich katkeroitui menetetyistä mahdollisuuksista ja on noussut kerta toisensa jälkeen uutisotsikoihin itsetuhoisella alkoholin ja huumeiden käytöllään. Huippu-urheilijat loiventavat usein uran loppumisen aiheuttamaa tyhjyyttä ja menestyshuuman puutetta päihteillä. Suomalaisurheilijoiden kivuliasta siviiliin palaamista pitkään seurannut Juha Mieto totesi *Expressen*-lehden haastattelussa keväällä 2013: ”Liian moni ex-urheilija on katkera juoppo.”

Katkeransuloisten huippu-urheilijoiden jälkeen siirsin katseeni aina yhtä väärinymmärrettyihin taiteilijoihin, pieniseluisiin suurmiehiin ja tietysti natseihin, jotka valjastivat kansallisen ja

henkilökohtaisen katkeruutensa historian hirveimmäksi tuho-voimaksi.

Läheskään kaikki lapsuudessaan kaltoin kohdellut eivät päädy kansojen murhaajiksi, mutta Adolf Hitlerin elämässä moni asia vinksautti varhain väärille raiteille. Adolfin isä ei edennyt virkamiesurallaan, mikä veti itsetietoisien miehen mielen mustaksi. Alois Hitleristä tuli ärtyisä ja katkeroitunut juoppo, jonka lempiharrastus oli etsiä tekosyy pieksää vaimoaan ja lapsiaan. Äidilleen omistautunut Adolf omaksui kuitenkin isältään käsityksen jostain epämääräisestä, joka pitää kostaa.

Surkea isäsuhde ei ollut Adolfile yhtä traumaattinen nuoruuden avainkokemus kuin ensimmäinen maailmansota. Parikymmentämiljoonaa ihmistä tappanut sota ei sinänsä Hitleriä ahdistanut, vaan Saksan katkera tappio, jossa kansallinen ylpeys revittiin riekaleiksi. Versailles'n vuoden 1919 Saksaa nöyryyttänyt häpeärauha oli Adolfista oikaistava keinolla millä hyvänsä.

Tappion katkeraa kalkkia jauhanut Hitler alkoi 1920-luvulla uskoa selkäänpuukotusteoriaan, jonka mukaan kotirintaman petturit olivat puukottaneet Saksan armeijaa selkään. Salaliittoteorian mukaan pahimpia puukottajia olivat juutalaiset. Hitler ei suostunut ikinä hyväksymään sotilaallista tappiota vaan jankutti kuolemaansa saakka juutalaisten salaliiton aiheuttaneen karvaan häviön.

Löyhät horinat olisi voinut jättää omaan arvoonsa, mutta valitettavasti Hitler sai äänitorvekseen pikkuruisen kansallissosialistisen puolueen vuonna 1921. Siitä käynnistyi vuosisadan katastrofaalisin fantasiaroolipeli. Larppaajat ovat kuvailleet, miten radikaalisti roolipelaaminen voi muuttaa omaa persoonaa. Saksan pelastajaksi ja maailmanvallan arkkitehdiksi eläytyneellä Hitlerilläkin kuvitteellinen maailma sekoittui reaali-maailmaan.

Natsipuolueen itsevaltias kuvitteli olevansa Richard Wagnerin oopperahahmo Siegfried: peloton sankari, joka korjaa vääryydet. Yhden miehen hassunkurisena fantasiaroolipelinä käynnistynyt kansallisen kunnian palautusprojekti otti tulta alleen 1920-luvun lopussa, kun natsit estetisoivat Hitlerin katkeruusperformanssin propagandatykki Joseph Goebbelsin johdolla.

Kansallissosialistien henkilökohtaisen ja kollektiivisen katkeruuden kauhugalleriassa melskasivat Hitlerin isällisellä opastuksella heikkoa kansallista itsetuntoa ja epäarjalaista olemustaan kansanmurhilla kompensoineet Joseph Goebbels ja Heinrich Himmler sekä ensimmäisen maailmansodan nöyryytystä kostonut lentäjä-ässä Hermann Göring. Natseilla on myös yhtymäkohta maahamme, sillä talvisodan yksinjäamisestä traumatisoituneet ja häpeärauhasta katkeroituneet johtajamme kiinnittivät hävityn sodan jälkeen kostonhimoisen toivonsa pahan voimiin.

Epäonnistuneen määrittelyn mukaan politiikka on yhteisten asioiden hoitoa. Huomattavasti parempi määrittely on, että politiikka on ryhmien ja poliitikkojen katkeraa taistelua vallasta. Jatkuvat poliittisten vastustajien ja puoluetovereiden selkäänpuukotukset sekä julkisuuden pajavasaraiskut jättävät arpensa parkkiintuneeseenkin nahkaan.

Pari tuhatta poliitikkojen muistelmateosta ja elämäkertaa pläränneenä arvioni on, että vain pari promillea ammattipoliitikoista kotiutuu katkeroitumatta. ”Ei elämässä kannata olla katkera”, tilitti Timo Soini *Apu*-lehdessä tammikuussa 2018. Poliitikan – toistaiseksi – jättänyt Soini onkin lehtien palstoilla retostellut, miten onnistui katkeroitumatta palaamaan politiikasta siviiliin, mutta epäillähän tuota sopii. Soini joutui jättämään intohimolla siittämänsä ja rakkaudella kasvattamansa populistipuolueen poliittisten vastustajiensa hoiviin.

Katkeruus ei katso saavutettua valta-asemaa ja poliittisen palvonnan määrää: puolidiktattorin aseman 1970-luvun Suomessa saavuttaneen Urho Kekkosen päiväkirjat ovat katkeruuden korkeaveisu. Suurille johtajille tyypillinen näkemys itseensä kohdistuvista salaliitoista ja kaltoinkohtelusta piiskasi Kekkoslovakian päämiestä presidenttitiellään katkeraan loppuun saakka.

Kärsimyksen ohella katkeruus on taiteilijoiden uskollisin muusa. En ole – kahta piristävää poikkeusta lukuun ottamatta – tavannut taiteen tai tieteenkään edustajaa, joka olisi kertonut olevansa erittäin yliarvostettu ja saaneensa taiteelleen tai tutkimukselleen ihan liikaa rahoitusta. Suuri osa taiteilijoiden raivosta ja ruikutuksesta liittyy ainaisiin toimeentulohuoliin.

Yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus pistelee vieläkin riskimmin vihaksi, kun taiteilijan tili on yhtä tyhjä kuin jääkaappikin. Antti Nylén kirjoitti esseeteoksessaan *Häviö* (2018), miltä näyttää menestyksen rupisella kääntöpuolella: ”Kirjallisen menestykseni takana aukenevat uupumuksen ja tappion karut maisemat, häviön harmaat realiteetit. Julkinen taiteellinen työni on harso, jonka takana painin musertavien toimeentulon, motivaation ja mielenterveyden ongelmien kanssa.”

Kirjailijatoverukset Eino Leino ja Ilmari Kianto valittelivat samaa asiaa jo edellisvuosisadalla. Leino ulisi kirjailijakohtalooan ”onko tarkoitus tappaa minut nälkään” ja Kianto kärisi ”vainaja on varsin helppo käsitellä, hän ei enää pure, eikä potki”. Lopettamisuho ei tuota kirjailijoille yleensä ääneen lausuttua tulosta vaan entistä kiukkuisempia kirjoja. Leino, Kianto ja Nylén menettivät totaalisesti uskonsa sivistyneistöä kyykyttävään yhteiskuntaan ja saivat yhteiskunta-ateismiinsa seuraa 2020-luvun koronapandemian kurittamilta taiteilijoilta.

Pitkän linjan viihdetaitelija Jussi Lampi kertoi *Ilta-Sanomissa* kesäkuussa 2020 menettäneensä uskon rippeensä yhteiskuntaan: ”Kun koronapommi putosi ja tajusin, että meiltä molemmilta vaimon kanssa peruuntuvat kaikki työt, lamaannuin niin pahasti, että olin ihan jäässä. En pystynyt muuta kuin tuijottamaan eteeni. Joka ikinen aamu heräsi samaan ahdistavaan painajaiseen.”

Taiteilijat ovat olleet törkeän hyviä käyttämään painajaismaisia kokemuksiaan ehtymättömänä luomisvoimanaan. Quentin Tarantinon elokuvaauralla paras kannustin olivat oman äidin lannistavat sanat. Elokuvakäsikirjoittajan urasta lapsena haaveilleen Quentinin äiti lyttäsi poikansa urahaaveet ivaten, että ”pikku kirjoittajanura on ohi”. Äidin iva sytytti pojassa äidille näyttämisen palon.

Tarantino päätti jo nuorena kostaa äidille menestymällä. Hän on muistellut kostonmentaliteettiaan: ”Kun minusta tulee menestynyt käsikirjoittaja, niin äiti ei saa penniäkään. En osta hänelle taloa tai maksa hänen lomiaan. Äiti ei saa Cadillacia, ei yhtikäs mitään.” Sadistisia kostoelokuvia tehtailleen ohjaajan äidinmurha oli suloinen. Hänestä tuli yksi menestyneimmistä ja rikkaimmista käsikirjoittajista ja elokuvaohjaajista, eikä hän ostanut äidilleen taloa ja loistoautoa.

Rock-moguli Dave Grohlin kasvatti 1970–1980-luvuilla pienituloinen yksinhuoltajaäiti. Grohl on muistellut, että joskus puhelinlinja ja sähkötkin katkaistiin maksamattomien laskujen vuoksi. Kun Dave kertoi 17-vuotiaana opettajaäidilleen lopettavansa koulun, hän riiputti häpeissään päätään. Grohl muistelee kirjassaan *Tositarinoita* (2021): ”Kalkki oli katkera, kun otti huomioon, että äitini oli pidetty opettaja lähilukiossamme ja minä, hänen ainoa poikansa, syöksyin kohti

umpikujaa.” Äiti kuitenkin hyväksyi Daven valinnan, mutta vannotti: ”Sinun on parasta olla hyvä.” Isän ja opon reaktio ei ollut yhtä kannustava:

”Sain isältäni ja opinto-ohjaajalta mitä lohduttomimman köyhyyden ja kurjuuden tulevaisuusennusteen. Olin heidän silmissään arvoton nilkki, hulttiorotta, jolla ei ollut muuta tarjottavaa kuin täyttää heidän bensatankkinsa viikonloppuisin tai kiillottaa heidän kenkensä lentoasemalla, kun he odottelisivat seuraavaa lentoa. Istuin ja kestin kaiken kuin Rocky Balboa ja ajattelin: Ja vitut! Näytän vielä teille kummallekin!”

Kun Grohl pääsi 1990-luvun alussa räimimään Nirvanaan rumpuja, grungebalboa näytti miljonäärinärhen munat niin opinto-ohjaajalleen kuin isälleen.

Pohjoismaiden ylistetyin elokuvaohjaaja Ingmar Bergman puolestaan teki elokuvissaan loputonta isänmurhaa. Bergman vihasi häntä lapsuudessa kurittanutta saarnamiesisäänsä perinpohjaisesti. Piinatusta lapsesta kasvoi näyttelijöitä nöyryyttänyt demoniohjaaja. Ateistiksi mies oli elokuvissaan myös yllättävän katkera Jumalalle. Taivaan ja oman isän vihasta kasvoi Bergmanin taiteellinen polttomoottori. Elokuvan *Fanny ja Alexander* (1982) hirviöpiispan esikuva oli hänen oma isänsä.

Isävihaelokuvan tuottajana parhaan vieraskielisen elokuvan Oscar-palkinnon kävi pokkaamassa Jörn Donner, jonka Otto-poika joutui kärsimään koko elämänsä isän hyljeksinnästä. Otto Gabrielsson julkaisi vuonna 2020 kirjan *Rikkaruoho – viimeinen kirje isälle*. Poika pui jäähyväiskirjeessään hyljeksinnän, turvattomuuden, katkeruuden ja isättömyyden tunteitaan. Isä oli kutsunut poikaansa julkisesti erehdykseksi. Poika vastasi

riipivässä kirjassa, miltä se tuntui: ”Olen rikkaruoho, jota ei kuuluisi olla olemassa, jolla ei ole merkitystä eikä hyötyä kenellekään.”

Pohjoismaiden luetuimpiin kirjailijoihin kuuluva Jan Guillou on kaunan perikuva. Kiivas kirjailija ammentaa epäinhimillisenä jatkuvaa luomisvimmaansa pohjattomasta vihalaaristaan. Guillou on kostanut romaaneissaan niin kenkulle Ruotsin valtiolle kuin vanhemmilleen. Perhe- ja sisäoppilaitosväkivallasta kertovan *Pahuus*-romaanin sisällön tosin kyseenalaisti Guilloun äiti, jonka mukaan hän ei voinut soittaa pianoa isäpuolen pahoinpidellessä Jania, koska ei osaa soittaa pianoa.

Sopivina virtapiikkeinä katkeruudesta johdetut vihan purkaukset piristävät, mutta pitemmän päälle katkeruus kuormittaa ja on hengenvaarallista. Kirjailija Ernst Hemingway menetti vuosikymmenten ryyppäämisen ja ahdistuksen seurauksena luomiskykynsä. Katkeroitunut kirjailija ei keksinyt muuta taiteellista ulospääsykeinoa kuin ampua itseään päähän vuonna 1961.

Papa Hemingway'n kuolinvuonna Yhdysvaltain presidenttinä aloitti poikaparka, joka oli joutunut vapaan maailman johtajaksi kunnian- ja kostonhimoisen sekä alemmuudentuntoisen isänsä sijaiskärsijänä. Amerikkalaiseliitti tiirasi irlantilaistaustaista, katolilaista ja keinottelulla rikastunutta Joseph Kennedyä kulmien alta. Joseph Kennedy halusi kostaa itseensä kohdistuneen vähättelyn. Isä alkoi kasvattaa vanhimmasta pojastaan poliittista johtajaa, mutta Joseph Jr. kuoli sodassa, jolloin poliitikasta piittaamaton John-poika joutui uhrautumaan klaaninsa puolesta presidentiksi.

Yhdysvaltalaisen unelman nurjemman puolen ylittämätön kuvaaja Hunter S. Thompson kirjasi Kennedyn seuraajien yhteiskunnallista impotenssia ja seurasi sen jälkeen Hemingway'n viskinhuuruisia ruudinjälkiä. Kirjoitus- ja liikuntakyvyttömäksi

itsensä nuuhkinut ja ryyppänyt asefetisisti päätti katkeruuden kierteensä ampumalla itseään päähän helmikuussa 2005. Thompsonin tuhkat ammuttiin kanuunalla taivaalle 45-metrisestä tornista. Näyttelijä Johny Depp kustansi muutaman miljoonan tuhkauslystin. Depp oli raivannut tiensä Hollywoodin huipulle helvetillisestä lapsuudesta, jossa joutui äitinsä hylkäämäksi. Ennen läpimurtoaan autossa asunut Depp unelmoi tähteydestä, mikä ei sen koitettua ollut läheskään maineensa veroista.

Kirjailijan loputtomassa velkahelvetissä 1860-luvulla riutunut Aleksis Kivikin unelmoi näyttelijänurasta, mutta hänen raastavana kohtalonaan oli kirjoittaa *Seitsemän veljestä* (1870). Kansallisklassikkojamme onkin työstetty jumalaisen hulluuden ohella helvetillisen katkeruuden luomisvimmalla. Katkeruuskiikarien läpi menneisyyteen, kulttuuriin ja ihmisyyteen tiira-
tessani ymmärsin, kuinka merkittävä voima katkeruus onkaan ollut koko ihmiskunnan historiassa ja evoluutiossa.

Alkuinnostuksen hulluuden puuskassani ajattelin ensin kirjoittaa ”Katkeruuden maailmanhistorian”. Tolkun laskeutuessa hetkellisesti päähäni, aiheen laajuus alkoi hirvittää. Kotimainen katkeruus tuntui passelimman kokoiselta aihealueelta, etenkin kun entisenä Suomen historian tutkijalupauksena tunnen maamme historian paremmin kuin koko maailman historian.

Pessimismistä voimaannuttavaan katkeruuteen

Vanha suomalainen kansanviisaus tietää, että pessimisti ei pety. Mikko Pänkäläinen selvitti lääketieteen väitöskirjassaan, että pessimisti ei ehkä pety, mutta hänellä on kohonnut riski sairastua ja kuolla sepelvaltimotautiin. Positiivinen ajattelu on terveellistä muttei suomalaisille ominaista.

Suomi ei tullut maailman onnellisimmaksi rankatuksi maaksi positiivisuuden voimalla. Paavo Nurmi ei vuollut kultaa ja kunniaa ilon kautta, eikä talvisotaan hiihdetty nautiskelemaan. Suomi juostiin ja sodittiin maailmankartalle peräsuoli pitkällä ja veren maku suussa.

Vitutuksen voima muistuttaakin nykyihmistä siitä, kuinka merkittävässä roolissa katkeruus, kauna, viha ja sataprosenttinen vitutus ovat olleet maassamme sisällissodan veripeijaisista 2000-luvun vihapuheeseen. Timo J. Tuikka tekee ilkkurisen kallonporauksen yli 100-vuotiaan Suomi-ämmän katkeransuloiseen kehitykseen ja vittumaiseen mielenmaisemaan.

Kirjan luettuasi tiedät, kuinka Kollaa kesti jättiläisvitutuksen voimalla, miten maa jälleenrakennettiin ärräpäitä viljelemällä ja miten kansanvallasta muodostui sosiopaattien kostonkierre. Kirjassa tutustutaan myös kymmeniin katkeruuden lentopetrolilla liitäneisiin urheilijoihin, taiteilijoihin ja poliitikkoihin Eino Leinosta Matti Nykäseen, Veikko Vennamosta Spede Pasaseen ja Eeva Joenpelosta C. G. Mannerheimiin.

FT **Timo J. Tuikka** on vapaa kirjoittaja ja Suomen hauskin kyökki-psykohistorioitsija. Hänen edellinen kirjansa *Urho Kekkonen salaiset päiväkirjat* kaahasi perämoottorilla halki toden ja tarun välisen veteen piirretyn viivan.

ISBN 978-952-382-391-4

KL 92

www.docendo.fi

DOCENDO

